

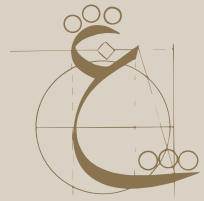
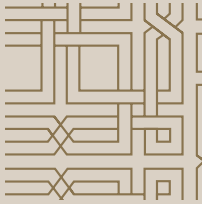

kadim

SAYI / ISSUE 6 · EKİM / OCTOBER 2023

06

kadim

*“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”*

Kadim is that no one knows what came before.

kadim

Osmanlı araştırmalarına münhasır, altı ayda bir (Nisan ve Ekim) neşredilen, açık erişimli, çift kör hakem sistemli akademik dergi

A double-blind peer-reviewed open-access academic journal that is published semiannually (April and October) in the field of Ottoman Studies

SAYI | ISSUE 6 • EKİM | OCTOBER 2023

İMTİYAZ SAHİBİ | PROPRIETOR

Burhan ÇAĞLAR

SORUMLU YAZI İŐLERİ MÜDÜRÜ | MANAGING EDITOR

Ömer Faruk CAN

İRTİBAT | CONTACT

Kadim • Sakarya Üniversitesi

Esentepe Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, A Blok, Ofis: 121,
Serdivan/Sakarya (Turkey) 54050

Telefon | Phone • 00 90 264 295 60 15

İnternet Adresi | Webpage • dergipark.org.tr/kadim • kadim.sakarya.edu.tr

E-posta | E-mail • kadim@sakarya.edu.tr

TASARIM | DESIGN Hasan Hüseyin CAN

BASKI | PRINTED BY

MetinCopyPlus • Arti Dijital & Baskı Merkezi

Türkocağı Cad. 3/A Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

BASIM TARİHİ | PRINT DATE • EKİM | OCTOBER 2023

ISSN 2757-9395 • E-ISSN 2757-9476

ÜCRETSİZ | FREE OF CHARGE

Kadim'deki makaleler, [Creative Commons Atıf-Gayriticari 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracacağı ilkesini benimseyen dergi, tüm içeriğine anında Libre açık erişim sağlamaktadır. Makalelerdeki fikir ve görüşlerin sorumluluğu sadece yazarlarına ait olup Kadim'in görüşlerini yansıtmazlar.

Articles in Kadim are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) International License. Kadim provides immediate Libre open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge. Authors are responsible for the content of contributions; thus, opinions expressed in the articles belong to them and do not reflect the opinions or views of Kadim.

“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”

DergiPark

EDİTÖR
EDITOR-IN-CHIEF

Arif BİLGİN | Yükseköğretim Kurulu

MİSAFİR EDİTÖR
GUEST EDITOR

Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Marmara Üniversitesi

YAYIN KURULU
EDITORIAL BOARD

Necmettin ALKAN | Sakarya Üniversitesi
Serpil ATAMAZ | California State University, Sacramento
Zahit ATÇIL | İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Fatih BOZKURT | Sakarya Üniversitesi
Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Marmara Üniversitesi
Büşra ÇAKMAKTAŞ | Sakarya Üniversitesi
M. Talha ÇİÇEK | İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Filiz DIĞIROĞLU | Marmara Üniversitesi
Ella FRATANTUONO | University of North Carolina at Charlotte
Selim KARAHASANOĞLU | İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Miraç TOSUN | Karadeniz Teknik Üniversitesi
Kenan YILDIZ | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

YAZIM VE DİL EDİTÖRLERİ
WRITING AND LANGUAGE
EDITORS

Burhan ÇAĞLAR | Sakarya Üniversitesi
Burak ÇİTİR | Sakarya Üniversitesi
Mehmet KERİM | Sakarya Üniversitesi
Bünyamin PUNAR | Sakarya Üniversitesi

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ
TURKISH LANGUAGE
EDITORS

Sedat KOCABEY | Sakarya Üniversitesi
Büşranur KOCAER | İbn Haldun Üniversitesi
Muhammed Emir TULUM | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ
ENGLISH LANGUAGE
EDITORS

Didar Ayşe AKBULUT | Marmara Üniversitesi
İrem GÜNDÜZ-POLAT | Sakarya Üniversitesi
Hâcer KILIÇASLAN | Sakarya Üniversitesi

MİZANPAJ VE
SOSYAL MEDYA EDİTÖRÜ
LAYOUT AND
SOCIAL MEDIA EDITOR

Büşranur BEKMAN | Sakarya Üniversitesi

YAYIN SEKRETERİ
SECRETARIAT

Yusuf İslam YILMAZ | Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

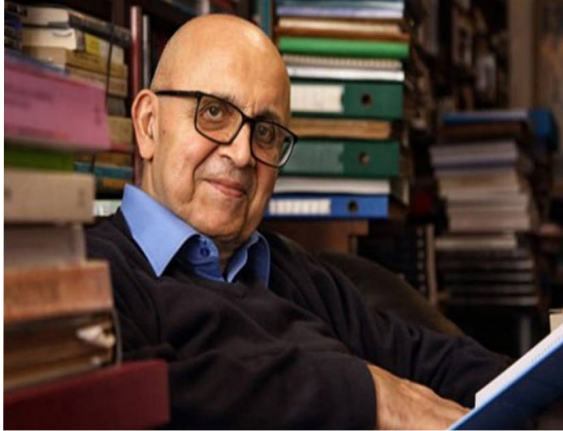
Talebeliği Bırakmadan Talebe Yetiştiren Hoca: Hakkı Zafer Toprak

THE TEACHER WHO
NURTURES STUDENTS
WITHOUT CEASING TO BE
A STUDENT: HAKKI ZAFER
TOPRAK

BEKİR CANTEMİR*

Zafer Toprak'la Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü (kısaltma olarak ATA kullanacağım) yüksek lisans mülakatında tanıştım. Yıldız Teknik Üniversitesini yeni bitirmiştim. Benden mühendis olmayacağına karar vermiş, 1999 yazında Tahtakale'de çalışmaya başlamıştım. O sırada da yüksek lisans hazırlıkları yapıyordum. Enstitünün yazılı sınavı zorlu idi. Bilgiden ziyade yorum ağırlıklı, öğrencileri tanımaya yönelik nitelikli sorular vardı. 1908 Meşrutiyet-1923 Cumhuriyet karşılaştırması, 1960-1980 darbe karşılaştırmaları gibi analiz ve yorum içeren sorular ağırlıktaydı. Ayrıca zaman çizelgesini isim ve olay tabanlı takip etmeniz bekleniyordu. Ben de YTÜ'nün siyasi atmosferinden geliyordum.

Sosyal bilim yorumlarım zayıf, politik kanaatlerimi bilgi ile yansıtan yüksek perdeli bir cevap kâğıdı verdim ve mülakata gittim. Mülakatın bilgi yoğunluklu olacağını düşünüyordum. Olayın farklı cereyan edeceğini ATA'nın o güzel bahçesinde fark ettim. Mülakata girdim. İlk soru İran Devrimi'nin Türkiye'ye etkisi oldu. Tabii cevap da benim jargonumla oldu. Sorular farklılaştı. Zafer Hoca, evde masanda hangi kitap var, ne okuyorsun, diye sordu. İki kitap vardı, roman olanı

ATIF | CITATION

Cantemir, Bekir. "Talebeliği Bırakmadan Talebe Yetiştiren Hoca: Hakkı Zafer Toprak". *Kadim* 6 (Ekim 2023), 271-275. doi.org/10.54462/kadim.1316763

* Dr., Akademik Çöp Toplama Merkezi Genel Sekreteri, bcantemir@gmail.com, ORCID: 0009-0004-8701-1972.

Sona doğru Zafer Hoca Osmanlıca bilip bilmediğimi sordu. Osmanlıca biliyor muydum, bunu düşündüm. İmam Hatip ortaokulunda Kur'an-ı Kerim dersinden kaldığım dönemde, Çorum Ulucamı'nda Kuru Hafız'dan tecvit dersi aldığımı hatırladım.

Üç ay sadece besmele çektiğim diyafram nefesinden tecvit kaidelerine bana eziyet gibi gelen dersim aklıma geldi. Hoca bana *Karabaş Tecvidi* okutuyordu. Kitap, Arap harfleri ile yazılan Türkçeydi. O halde Osmanlıca biliyordum. Ama bildiğimi bilmiyordum. Ben de *Karabaş Tecvidi* okumuştum dedim, ne eksik ne fazla, olan olmuştu, gerisi hayrolsundu. Mülakattan çıktım ama bilgimin ya da yorumumun sonucunu değil, beni tanıma sınavını geçip geçmediğimi merak ediyordum. Ama maskesiz ilişkileri severim. Hocalarım açık sordu, ben de açık cevap verdim. Tahtakale'de işime geri döndüm.

Arada, YTÜ'de Jeodezi ve Fotoğrametri Bölümünde de yüksek lisans sınavına girdim. Oradan da kabul aldım. Bu sırada ATA'dan İngilizce hazırlık şartı ile kabul almıştım. O dönem başlangıç düzeyinde İngilizce eğitim verilerek ATA'ya öğrenci alınıyordu. Babamı aradım, durumu anlattım. Babam, nerede dil öğreneceksen oraya git, dedi. Boğaziçi yıllarım başlamış oldu. *Beginner* bir öğrencinin yüksek lisansa adaptasyonu sorunu ve benim politik uğraşlarım, hazırlık sınıfını iki yılda geçmeme neden oldu. Sonra ilk ders yılı 2001'de başladı. Okumalar çok yoğundu. Ödevler ve hazırlıklar çok zaman istiyordu. Bir de dil sorununu yeni çözerken yüksek lisans okumaları ile muhatap olmak işlerimi iki kat zorluyordu. Ama Zafer Hocanın, *Topics in the Economic and Social History of Republican Turkey 1914-1960* dersi, Şevket Pamuk Hocanın, *Economic and Social History of Turkey since 1820-1960* dersi, Asım Karaömerlioğlu'nun *Historiography* dersleri benim için okuma, yazma ve sosyal bilimlerle farklı bir tanışıklık oluşturmuştu. Zafer Hoca bir hafta Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın intiharları, öbür hafta Türkiye'de Masonlar gibi konuları ele alış biçimi ile hem bir bakış açısı hem bir tarih metodolojisi sunuyordu. Büyük teoriler anlatmıyor, bir örnek olay üzerinden tarihi ilmek ilmek nasıl dokuduğunu bize gösteriyordu. O döneme kadar dinleyici olarak bulunduğum birçok oturumda yakalayamadığım vecd halini Zafer Hocanın derslerinde yakalıyordum. Hocanın zihin terbiye edici birikim ve üslubu benim tarih konularına yaklaşımında temel referans oldu. Kaynakları bulması, ya da kendi kaynağını kendisinin oluşturması hayretle izlenecek dersler meydana getiriyordu. Hatta, Mehmet Hastaş ile akademik çöp toplama fikrimiz böyle gelişti. Tarihçinin kaynaklarını arşivler dışında araması, koleksiyon ya da sahafların sundukları seçkilerle yetinmeyip kaynak oluşturması konusu zamanla zihnimizde oluştu. Bu ilgilerle, Akademik Çöp Toplama Merkezi (AÇÖTOM)'nin temellerini attığımızı bilmiyorduk. Bu keyifli ders dönemi sonrası tabii ki tezimi de Zafer Hoca ile yazmak istemiştım. Ne çalışacağımı sordu. Ben de Osmanlı'dan Cumhuriyet'e zaman kavramının dönüşümünü çalışmak istediğimi söyledim. Başladım teze, tabi hayat bir yandan akıyor, çalışma hayatının sorumlulukları derken teze ayırdığım vakit içime sinmiyordu. Tez konusunda okumalar sonrası yazmaya başlarken Türkçe yazıp çevirmek yerine doğrudan İngilizce yazmaya başladım. İngilizce editörümüz Kathryn Kranzler, metinleri düzenliyor ve Zafer Hocaya raporluyordu. Tezimi bu şekilde iki yılda tamamlayabilmişim. 2004 yılında mezuniyet sonrası doktora için ATA'ya başvurmuşum. Bölümden bir hocamız başka enstitülere de başvurmam gerektiğini belirtmişti. Üç arkadaş ATA'dan kabul alamadık. Marmara Üniversitesine de başvurmuşum. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü'nde Cumhuriyet Tarihi ABD'de doktora başladım. İki sınıf arkadaşım ile irtibatım hiç kopmadı; birisi Mehmet Timuçin Hastaş, diğeri ise yine

doktora sınıf arkadaşım olan Mustafa Göleç. Üçümüz de ATA dışında çalışmalarımızı sürdürürken ATA ile bağımızın kopmayacağı bir ilişki içinde olmaya çalıştık. Mehmet Hastaş'la saatler süren telefon konuşmalarımızda, ki ev telefonu ile konuşuyorduk; kendisi cep telefonu edineli bir yıl oldu, bazı konuları tartışıyor ve bir yol arıyorduk. Bir iktidarın gözetiminden geçmiş arşiv belgeleri yerine efemera üzerinden tarih yazımına yönelen bir ilğimiz vardı. Sosyal tarih yazımında tarih yazıcı sadece yazdığı özneyi değiştirerek sivil bir tarih yazmış olmuyordu. Aynı zamanda kaynaklarını da sivilleştirmeliydi. Vatandaş tarihini vatandaş evrakı ile yazmak amacıyla, 2008'den itibaren vatandaşların sokağa atılan evrakını toplayan Akademik Çöp Toplama Merkezi'nin temellerini attık. AÇÖTOM Genel Başkanı olan Mehmet, Bakırköy'de bir hanın alt katında ofis edindi ve çöpleri toplamaya başladık. Çöpleri konularına göre tasnif ederek üzerinde konuşuyorduk. Bu uğraş içinde ben doktorayı bitirdim. Başkanım da İstanbul Üniversitesinde doktorasını tamamladı. Mezuniyet sonrası hocalarla efemera üzerinden ilişkimizi sürdürdük. Onları ziyarete giderken ilgilendikleri konularda kitap ve efemera götürüyorduk, çalışmalarımızdan bahsediyorduk. Zafer Hoca ziyaretleri ayrı bir vecd içinde geçiyordu. Alanı ile ilgili binlerce kitap, dergi ve efemera toplayan, kitaplarını tek tek plastik bir kapla elle kaplayan bir araştırmacıydı, bir koleksiyoner değildi. Hocamız da bizim gibi koleksiyona karşıydı. O sadece Türkiye gibi kütüphanelerin kıt olduğu bir memlekette hayatı boyunca elde ettiği maddi imkânı ile kitaplarına sığınak, kendine çalışma mekânı ve malzeme temin ediyordu. Zaten çok mütevazı bir yaşamı vardı. Sıraserviler Caddesi No:49'da bulunan Yeni Hayat Apartmanı ikinci katındaki evinde misafirlerini kendi ağırlar, çayınızı kahvenizi o servis eder, sizin hizmet etmenize bile razı olmazdı. O büyüü atmosfere her girişimde içimdeki yazma ve çalışma coşkusu artardı. Tabi bir de hoca ile getirdiğimiz evrak üzerinden konuşmak, Türkiye ve Dünya üzerine bir mesele konuşurken tarihten bir örnekle konuyu derinleştirmek, bilgi ya da belgelerin bakış açımızı genişletecek şekilde yorumlanması... Bu ilişki biçiminde biz de kendi yorumlarımızı gözden geçiriyor ve yeniden çok şey öğreniyorduk.

Gezi Parkı Eylemleri sonrasındaki görüşmemizde, Türkiye'de 1945-1960 arası imar-siyaset ilişkilerini çalışmış bir öğrencisi ile siyaset konuşurken ki hali yine çok terbiye ediciydi. Zafer Hoca ile politik tercihlerimizin farklılığı muhabbetin dozunu değiştirmiyordu. Başkanımın tabiriyle hocamız, kimsenin ne yaptığı ile ilgilenmeyen bir demokrattı. Onun için insanların çalışmaları ve yorumları vardı. Bu hal gittikçe ona olan yakınlaşmamı artırıyor ve tezlerimi daha sağlıklı ifade etmenin yolları açılıyordu. Bir hoca öğrencisine daha ne yapabilir ne miras bırakabilir ki.

Zafer Hocamızı en son 22 Şubat 2023 tarihinde ziyarete gittik. Benden önce Mehmet gitmiş, giderken leblebi tozundan kurabiye almıştı. Bir saat için gitmiştik ama dört saate yakın hoca ile zaman geçirme fırsatı bulmuştuk. Kemik kırığı sonrası yeniden çalışma ortamına dönmüş ve *Nutuk*'u 3000 sayfalık bir şerh girişiminde idi. *Nutuk* üzerinden harf devriminden daha ziyade dil devrimine odaklanmak gerektiğini belirtti. *Nutuk*'u yıllar sonra tekrar okurken Atatürk'ün dört ayrı dil kullandığını ama transkripsiyonda bu dil farklarının kaybolduğunu örneklerle anlattı. Çok ufuk açıcı bir ders daha almıştım. Yıllardır okuduğu metni tekrar ele alıyor ve hamasi olmayan bir şekilde herkes için anlaşılır kılıyordu. Konuları konuşurken kendi kitaplarına uygulanan sansürden de bahsetti. Benim için hocanın en mahremi güzel bir üslupla açma biçimi çok öğretici olmuştu. Sonra Türk Tarih Kurumu için, benim de dâhil olduğum ekip tarafından hazırlanan, Osmanlı'nın en

geniş sınırlarını gösterir haritasından bahsetti. Yaptığım bir işle, başka bir şekilde, hocamla hem de TTK'de karşılaşmış olmak benim için gurur vericiydi. Biz de 20. yüzyıl başlarında İngiliz, İtalyan ve Rus Konsolosluklarının İstanbul'da dağıttığı tapu örneklerini gösterdik. AÇÖTOM olarak 15 yıllık çalışmamızın sonuç ürünleri çıkıyor, tasnifler tamamlanıyordu. Konsoloslukların tapu evrakı vermesi üzerinden kapitülasyonların bu tarzına daha önce rastlamadığını söyleyip bize yol gösterdi. Ben tezimi kitaba çevirmek için Osmanlı'dan Cumhuriyet'e mülkiyet dönüşümü üzerinde somut sorular sorduğumda: "Bekirciğim" dedi: "Türkiye'de sosyal bilim alanında açılmış yollar yok. İlk adımı attıktan sonra ikinci adımı senin inşa ederek ilerlemen gerekir." Ayrıca yazmak için "malzemenin tamamını toplamayı beklemeyin, malzemenin % 80'i tamamlanmışsa yazın," dedi. Ben mesajı almıştım. Ama sürekli vaatlerle gelen öğrencisine: "Bekirciğim, artık yaz!" dedi. Biz de başkanımın AÇÖTOM'un ilk çalışması olacak, yaptığımız işin felsefesini anlatacak efemera'nın tarih çalışmalarında kaynak değeri üzerine makalemizi yazıp getireceğimizi söyleyerek hocaya veda ettik. Çayla birlikte hocanın keyifle leblebi kurabiyesini yemesini hiç unutmayacağım.

Biz Mehmet'le efemera makalesine bakarken zaman geçti, yine 13 Mayıs'ta sahaf İbrahim Manav amcanın cenazesinde buluştuk. Yapacaklarımızı konuştuk. 3 Haziran öğle saatlerinde sosyal medyadan Zafer Hocanın vefat haberini aldım. İlk önce yakıştıramadım. O heybetli ve dinç adama, çalışacağı konular bitmemiş, çalışkan Zafer Hoca'ya ölümü yakıştıramadım. Yutkundum. Mehmet'i aramakta çok zorlandım. Haberi teyit edip Mehmet'i aradım. Sabaha karşı yatağında, belirgin bir hastalığı olmadan ruhunu teslim etmişti. Sessizce çalışıp elinden geleni yaparak, kendisi ile ilişki sürdürmek isteyen herkese açık kapısı ile güzel bir şekilde dünyaya veda etmişti. Tabutu başında son vedamızı ederken kendisine makalemizi sunamadığım için özrümü beyan ettim. Bu yazıyı yazarken Zafer Hocanın ön adının Hakkı olduğunu öğrendim. Tarihçi için ayrıntılar bir konuya odaklı çalışırken çıkıyormuş. Zafer Hocanın bu yaklaşımını kendime düstur edindim. Rabbim bana da çalışırken böyle güzel bir ölüm nasip etsin.

Rahmet ola...

Pandemi öncesi ziyaret: Bekir Cantemir, Zafer Toprak, Mehmet Hastaş ve Cezmi Eraslan (10 Ocak 2020, Sırselvililer).

Zafer Hoca ile son görüşme (22 Şubat 2023, Sırselvililer).